
РЕЦЕНЗІЇ. ВІДГУКИ

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Крупіної Лесі Валентинівни
«Допрофесійна педагогічна підготовка старшокласників у загальноосвітніх
навчальних закладах (1978-2015 рр.)», представлену на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

Актуальність проблеми дисертації Крупіної Лесі Валентинівни в сучасних умовах не викликає жодного сумніву, оскільки вона зумовлена концептуальними засадами модернізації освіти України, визначеними Національною доктриною розвитку освіти у XXI столітті, Законами України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Концепцією неперервної педагогічної освіти (2013) та іншими документами, які пріоритетним напрямом сучасних соціокультурних процесів визначають створення системи педагогічної освіти на основі національних надбань світового значення й усталених європейських традицій, що забезпечить формування соціальної групи педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних і гуманістичних засадах, реалізовувати освітню політику як визначальну функцію держави. Розвиток і самореалізація особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних запитів, потреби бути конкурентоспроможною на ринку освітніх послуг зумовлює модернізацію теорії і технологій допрофесійної підготовки старшокласників на засадах парадигми професійної орієнтації. Л.В. Крупіною у руслі обраної проблеми дослідження застосовано положення нормативних документів – Закону України «Про зайнятість населення» (2012), Концепції державної системи професійної орієнтації населення (2008), положень «Про організацію професійної орієнтації населення» та «Про професійну орієнтацію молоді, яка навчається» (1995), «Про надання соціальних послуг з професійної орієнтації у державній службі зайнятості» (2011); Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Ради з питань професійної орієнтації населення» (2009), з'ясовано, що комплексне історико-педагогічне дослідження проблеми допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників є для України важливим.

Обґрунтування обраної дослідницею теми дисертації є методологічно, теоретично й технологічно переконливим, а сукупність завдань для її вирішення сприяє розкриттю теми та досягненню мети дослідження.

Наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження Л.В. Крупіної сформульовано чітко й послідовно, вони є аргументованими та змістовними. Достовірність одержаних результатів підтверджується теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень, опрацюванням значної кількості джерел (331 позиція у списку), застосуванням сучасних методів дослідження, апробацією та впровадженням результатів роботи в практичну діяльність ЗНЗ на всій території України.

Новизна запропонованого дослідження справедливо зумовлюється тим, що дисертанткою вперше на основі цілісного історико-педагогічного аналізу розвитку допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах України у 1978-2015 рр. визначено методолого-теоретичні засади (парадигми, концепції, наукові підходи) цієї підготовки, виявлено тенденції її розвитку у

вітчизняному і зарубіжному досвіді; обґрунтовано розвиток допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах у єдності історично зумовлених етапів (1978-1991 рр. – реформування основ педагогічної освіти в напрямі особистісного розвитку вчителя: введення комплексної програми «Вчитель», курсу «Основи педагогічної майстерності», факультативу «Юний педагог», індивідуалізація відбору студентів до педагогічних інститутів та училищ; 1991-2004 рр. – інтенсивного оновлення національних засад педагогічної освіти і вимог до особистості вчителя; 2004-2015 рр. – компетентнісного розуміння професіоналізму вчителя в руслі ідей Болонського процесу); схарактеризовано допрофесійну педагогічну підготовку старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах як компонент послідовного і неперервного процесу розвитку професійної майстерності (компетентності) вчителя; розроблено критерії визначення хронологічних меж і педагогічної сутності етапів підготовки (динаміка світових процесів професійної орієнтації населення, реакція на них вітчизняної системи загальної середньої та професійної педагогічної освіти; зародження й поетапне вдосконалення традиційних прогресивних надбань допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах; поява й еволюція особистісно зорієнтованих концепцій і технологій підготовки майбутнього вчителя; удосконалення зв'язків педагогічних училищ і вишів зі школами засобами факультетів допрофесійної підготовки і гуманітарно-педагогічних профілів навчання; структурування навчально-дослідницької діяльності учнів із педагогіки і психології); обґрунтовано напрями впровадження прогресивних ідей і досвіду допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах досліджуваного періоду в сучасній системі педагогічної освіти (аксіологічний, когнітивно-інтелектуальний, компетентнісний); визначено сутність готовності старшокласників до вибору педагогічної професії як складної структурної особистісної якості, що виникає в результаті взаємодії пов'язаних, узгоджених із переконаннями прагнень до педагогічної діяльності, індивідуальних психологічних особливостей, знань про педагогічну професію, практичних педагогічних умінь і цінностей, сформованих у відповідності з вимогами суспільства до фаху вчителя; уточнено поняття «допрофесійна педагогічна підготовка старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах»; дістали подальшого розвитку ідеї щодо особливостей допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах (соціальної детермінованості; спільної роботи школи, органів управління, вищого педагогічного навчального закладу, педагогічного коледжу та сім'ї з підготовки учня до здобуття фахової освіти і здійснення майбутньої професійної педагогічної діяльності); уведено до науково-педагогічного дискурсу 21 маловідомий архівний документ.

Різномасштабними є й можливості *практичного* використання напрацювань Л.В. Крупіної. Матеріали дисертації можуть бути використаними при підготовці викладачами педагогічних училищ (коледжів) підручників, навчальних посібників, розробці навчальних курсів із допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників.

Л.В. Крупіною загалом вдало визначені предмет і об'єкт дослідження. Зі вступу й тексту роботи видно, що авторкою використано розлогий комплекс методів науково-педагогічного дослідження: *теоретичні*: бібліографічний, праксиметричний, історико-ретроспективний, порівняльний, історіографічний аналіз – для систематизації й узагальнення наукової, навчально-методичної літератури та вивчення архівних джерел із метою уточнення основних понять і визначення етапів розвитку допрофесійної підготовки вчителя у вищих, середніх спеціальних і загальноосвітніх навчальних закладах України в 1978-2015 рр.; прогностичний метод – для встановлення доцільності і виявлення можливостей утілення виявлених ідей і досвіду в сучасних умовах;

хронологічний метод – для забезпечення достовірності отриманих результатів; *емпіричні*: опитування, анкетування, інтерв'ю, спостереження – для моніторингу ефективності впровадження прогресивних чинників розвитку допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у ЗНЗ, формулювання рекомендацій щодо використання результатів дослідження в сучасній педагогічній освіті та визначення перспектив подальших наукових пошуків із проблеми.

Ретельний аналіз комплексу джерел, високий рівень узагальнення багатого фактичного матеріалу сприяли об'єктивному та всебічному розкриттю досліджуваної проблеми. Зміст роботи відповідає поставленій меті й завданням дослідження, а висновкам, представленим у дисертації, властиві повнота та логічність викладу, достатній рівень обґрунтованості й достовірності.

Обрана архітектура дисертації забезпечила авторці можливість повною мірою виконати поставлені завдання. *Зміст дослідження* викладений у чіткій логічній послідовності й містить головні та другорядні аспекти предмету дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (331 найменування, з них – 10 іноземними (крім російської) мовами), низки додатків. Загальний обсяг дисертації становить 251 сторінку, основний текст викладено на 195 сторінках.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, проаналізовано стан дослідженості проблеми у психолого-педагогічній науці й аспекти її реалізації в освітній практиці, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення, наведено відомості про апробацію й упровадження результатів, представлено структуру й обсяг дослідження.

У першому розділі – «Допрофесійна педагогічна підготовка старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах як проблема педагогічної науки і практики» – імпонує те, що Л.В. Крупіною обґрунтовано методологічні основи допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах, охарактеризовано методичні групи базових понять дослідження, визначено надбання зарубіжного досвіду організації допрофесійної педагогічної орієнтації старшокласників. До історико-педагогічного аналізу допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у 1978-2015 рр. долучено досягнення інших наук (філософії, психології, соціології), що дозволило розглядати її як цілісний соціальний феномен і по-новому аналізувати такі професійні явища, як самовизначення, становлення, саморозвиток і самовдосконалення майбутнього педагога. Провідними засобами концептуалізації проблеми дисертації обрано комплекс сучасних наукових підходів (системний, компетентнісний, аксіологічний, акмеологічний, синергетичний), а також теоретичні можливості історико-педагогічних наукових підходів (біографічний, феноменологічний, герменевтичний, персоналізований).

Варто відзначити, що Л.В. Крупіною вдало виокремлено світові тенденції у здійсненні професійної орієнтації старшокласників: функціонування універсальної системи професійної орієнтації та кар'єрного навчання, загальнодоступної для всієї молоді; комерціалізація цієї системи з набуттям таких характеристик, як гнучкість, конкурентність, дерегуляція, множинність вибору; наявність різнопланових моделей профорієнтаційного та кар'єрного навчання; розвиток системи профорієнтації від трансляції інформації щодо професій до комплексного процесу, зорієнтованого на побудову майбутньої кар'єри особистості в контексті освіти впродовж життя.

У другому розділі – «*Етапи допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах України в 1978-2015 рр.*» – позитивним вважаємо те, що авторкою на основі аналізу й узагальнення теоретичних

ідей і виявлення тенденцій розвитку допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах у 1978-2015 рр. запропоновано власне обґрунтування сутності й змісту послідовних етапів цього процесу: реформування основ педагогічної освіти в напрямі особистісного розвитку вчителя (1978-1991 рр.); інтенсивного оновлення національних засад педагогічної освіти і вимог до особистості вчителя (1992-2004 рр.); компетентісного розуміння професіоналізму вчителя в руслі ідей Болонського процесу (2005-2015 рр.) з урахуванням виважено обраних критеріїв: динаміки світових і вітчизняних соціокультурних та освітніх процесів; стану системи загальної середньої та професійної педагогічної освіти; зародження й поетапного вдосконалення традиційних прогресивних чинників розвитку допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах на засадах концепції професійної орієнтації; появи особистісно зорієнтованих концепцій підготовки майбутнього вчителя; вдосконалення зв'язків педагогічних училищ і вишів зі школами засобами факультетів допрофесійної підготовки і гуманітарно-педагогічних профілів навчання; структурування навчальної та дослідницької діяльності учнів із педагогіки і психології. Розроблену характеристику етапів допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у 1978-2015 рр. поетапно відображено в таблицях, узагальнених у загальній таблиці №1 автореферату.

У третьому розділі – *«Використання прогресивних надбань допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах на сучасному етапі розвитку освіти»* – дисертантка яскраво і незаангажовано висвітлила всі основні напрями впровадження досліджуваної теми, зміст, актуальні аспекти допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників обраного періоду і запропонувала низку рекомендацій для організаторів допрофесійної педагогічної підготовки, адміністраторів загальноосвітніх навчальних закладів, учителів, шкільних психологів. Нею представлено зміст навчального курсу «Основи педагогічної професії» для старшокласників і студентів 1-2-х курсів педагогічних коледжів та результати його впровадження в низці ЗНЗ і педагогічних училищ країни.

Таким чином, можна стверджувати, що кандидатська робота Л.В. Крупіної – це вдала, вагома і перша комплексна наукова розвідка щодо специфіки допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах (1978-2015 рр.); змістовними є додатки, які поглиблюють і увиразнюють цілісне уявлення про дисертацію.

Отже, наукові результати, отримані Л.В. Крупіною, базуються на ґрунтовному аналізі проблеми, систематизації оптимально обраних наукових підходів до її вирішення, використанні значного масиву літературних, архівних джерел та методичних матеріалів, власній авторській науковій позиції, тому вважаємо, що мети дисертаційної роботи досягнуто, а сама дисертація є завершеною самостійною та оригінальною науковою працею. До позитивних рис цієї дисертації варто віднести такі значущі переваги.

По-перше, дисертантка забезпечила надання дослідженню оптимальності, динамізму та логічної цілісності застосуванням основних ідей гуманістичної (цілісності як єдності світу і людини, гуманізації педагогічної освіти, антропоцентризму, загальнокультурного розвитку і саморозвитку) та гуманітарної парадигми, яка в центрі освітнього процесу ставить людину, що пізнає світ і себе в майбутній професії; підґрунтям розв'язання проблеми цілком доречно визначено концепції особистісно зорієнтованої освіти, в якій найвищою цінністю в освітньому процесі визнано особистість (учня або студента) з його потребами, інтересами, можливостями і здібностями до навчання та професійної підготовки; неперервної педагогічної освіти як цілісної системи, яка охоплює всі ланки фахової освітньої підготовки: допрофесійний

етап у загальноосвітній школі, бакалаврат, магістратуру, післядипломну освіту, перенавчання, підвищення кваліфікації, самоосвіту; професійної орієнтації, що містить комплексну науково обґрунтовану систему форм, методів і засобів впливу на особистість із метою оптимізації її професійного самовизначення на основі врахування неповторних характеристик кожного індивіда та потреб ринку праці.

По-друге, дослідницею, введено до наукового обігу 21 маловідомий архівний документ (вірніше, низку комплексних документів – протоколів ученої ради і кафедри педагогічної майстерності ПДПУ ім. В.Г. Короленка за 1978-1988 н.р.; установчих документів, положень про структурні підрозділи, відділення та дорадчі органи, річних планів і звітів про роботу Кременчуцького педагогічного училища ім. А.С. Макаренка і Полтавської обласної спеціалізованої школи-інтернату для обдарованих дітей 1978-2015 рр.; фондів музеїв педагогічного училища і лицею тощо), які забезпечують сприйняття історичного періоду 1978-2011 рр. як начебто близького до сучасності, проте й недостатньо відомого та узагальненого з позиції актуалізації історико-педагогічних надбань допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників у ЗНЗ, ролі в цій підготовці педінститутів і педучилищ.

По-третє, Крупіною Л.В. вдало розроблено низку рекомендацій: організаторам допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників на регіональному рівні – розвивати й примножувати прогресивні історико-педагогічні надбання цієї підготовки; вивчати й урахувати державні та регіональні концепції і програми професійної орієнтації на опанування педагогічними професіями; адміністраторам загальноосвітніх навчальних закладів у контексті забезпечення профільного навчання – дбати про наявність серед шкільних предметів за вибором низки дисциплін гуманітарно-педагогічного змісту; вчителям – організаторам профорієнтаційної роботи в школі – на заняттях факультативів і з предметів педагогічного спрямування забезпечувати учням, орієнтованим на отримання професії вчителя, можливість здійснення відповідних професійних проб; шкільним психологам – проводити профорієнтаційні консультації з урахуванням індивідуальних нахилів і можливостей особистості кожного учня, практикувати паспорти і щоденники професійного спрямування, оволодівати методиками раннього виявлення професійно-педагогічних прагнень.

Публікації висвітлюють головні наукові положення дисертації, надають вичерпне уявлення про зміст і результати наукової роботи, які вважаємо достатніми і такими, що відповідають сучасним нормативним вимогам до дисертацій цього виду.

Ознайомлення з текстом автореферату і дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою, змістом та оформленням вони відповідають сучасним вимогам МОН України. У тексті автореферату дисертації відображені основні положення, зміст, результати і висновки проведеного Л.В. Крупіною дисертаційного дослідження. Зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Позитивно оцінюючи дослідження загалом, зазначимо окремі недоліки та дискусійні положення. Як і кожне новаторське самостійне дослідження, дисертація не позбавлена певних недоліків, а певні положення викликають потребу додаткового пояснення.

1. У підрозділі 2.3 роботи «Етап компетентнісного розуміння професіоналізму вчителя в руслі ідей Болонського процесу (2005-2015 рр.)» (с. 139-162), на наш погляд, недостатньо обґрунтовано зв'язок допрофесійної педагогічної підготовки старшокласників із методами і формами роботи різних типів ЗНЗ з обдарованими дітьми, що у третьому розділі роботи корелює з когнітивно-інтелектуальним напрямом упровадження результатів дослідження.

2. Варто зазначити, що у підрозділі 3.1 «Упровадження прогресивних надбань підготовки старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах України» (с. 168-180) необхідно було б більш чітко представити результати упровадження факультативного курсу «Основи педагогічної професії» у кожному з названих навчальних закладів.

3. На нашу думку, у підрозділі 3.1 варто було б зазначити та описати профорієнтаційні програми, які використовуються в українських ЗНЗ, такі як: «Людина і світ професій» (8 – 9 кл.), «Побудова кар'єри» (10 – 11 кл.), «Професія – шлях до успіху», спецкурс для учнів 11-их класів «Я і моя професія», «Обираю професію» (для 10-х класів).

4. У списку літературних джерел виявлено деякі технічні неточності, архівні матеріали бажано представити більш детально.

5. У тексті дисертації та автореферату зустрічаються окремі стилістичні огріхи та орфографічні помилки.

Разом з тим робота складає гарне враження і висловлені зауваження не принижують її цінності. Не зважаючи на висловлені побажання та підкреслюючи їх дискусійний характер, доходимо висновків: дисертаційна робота Л.В. Крупіної виконана вперше, є вагомою науковою працею, яка розвиває існуючі знання педагогічної науки, робить внесок у теорію і методіку педагогічної професійної освіти. Результати дослідження, впроваджені в педагогічну практику ЗНЗ і педагогічних коледжів, містять необхідну наукову новизну, теоретичне і практичне значення.

Вважаємо, що дисертація «Допрофесійна педагогічна підготовка старшокласників у загальноосвітніх навчальних закладах (1978-2015 рр.)» є оригінальною і самостійною науковою працею, за своїм змістом, рівнем новизни й практичним значенням отриманих результатів відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України до кандидатських дисертацій, а її автор – Крупіна Леся Валентинівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

*Тименко Марія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
науковий співробітник
відділу порівняльної педагогіки
Інституту педагогіки НАПН України*